

METSISSÄ TOSI HOMMIIN

Peräpohjolan metsätalouden edellytykset muuttuivat rajusti 1860-luvulla, kun Suomen sahat saivat vapauden hankkia puuta ja käyttää höyryvoimaa. Samaan aikaan myös tärkein vientimaa, Englanti, poisti tuontitullit.

Rovaniemellä oli hyvät valmiudet ottaa vastaan uudet haasteet. Voimistunut maatalous oli luonut vankan väestöpohjan, josta riitti työvoimaa tukkimetsiinkin. Suuret joet muodostivat oivan kuljetusväylästä puustoihin erämaihin, ja lähikuljetukseen tarvittavia hevosia oli rovaniemel-

läisisännillä tarjolla. Vesisahat olivat opettaneet puunhankintaan. Myös isossajaossa erotetut yksityiset metsät muodostuivat nyt hakkuukohteiksi, vaikka pääosa otettiin laajoista valtion metsistä. Rovaniemi muodostui tehokkaaksi raaka-aineen hankinta-alueeksi rannikon suurille höyrysahoille, jotka nopeasti lopettivat Rovaniemen pienet vesisahat.

Liikkeelle ”homman aikana”

Metsätyöt lähtivät rysähtäen liikkeelle, kun norjalainen liikemies Terje Olsén oli vuon-

na 1871 tehnyt, puhtaassa keinottelutarkoituksessa, metsähallituksen kanssa sopimuksen valtavan 500 000 rungon puumäärän hakkaamisesta. Olsén ja hänen englantilaiset liikekumppaninsa toivat käynnistämiseen tarvittavat pääomat. Kolme vuotta, 1873–76, Olsén hakkautti metsiä erittäin korkeilla palkoilla ja rakennutti Rovaniemelle tukikohdakseen Konttisen kartanon, mutta sitten rahat loppuivat. Niin vauhdikas oli metsätalouden liikkeellelähtö Rovaniemellä, että vielä sata vuotta myöhemmin ihmiset puhuivat tästä ”Olsénin

Metsätöiden käynnistyminen vaikutti muun muassa Rovaniemen terveydenhoidon syntyyn. Terje Olsén ilmoitti yhtiönsä osallistuvan lääkärin palkkaamiseen, mikäli sellainen saataisiin Rovaniemelle. Piirilääkäri saatiinkin vuonna 1883

Norjalainen Terje Olsén rakennutti Lapin laajamittaisen metsätalouden alkajaisiksi johdopaikakseen Konttisen kartanon, jossa oli pitkään Kemiyhtiön metsäkonttori.

Metsätyömiehen ainoa työväline oli aluksi kirves. Se oli niin pidetty, että kahden miehen vedeltävän sahan, justeerin, käyttöönotto aiheutti tuntuva vastustusta.

ajasta” tai ”homan ajasta”.

Kerran liikkeelle lähdettyään metsätyöt eivät laantuneet pitkäksi ajaksi. Jo 1880-luvulla Rovaniemen seudun hakkuut ylittivät Olsénin aikaisen määrän, ja hänen yhtiönsä raunioille perustettiin vuonna 1893 maineikas Kemiyhtiö. Vaikka saha ja myöhempi selluloosatehdas sijaitsivatkin Kemissä, yhtiön puunhankinnan pääkonttori sijoitettiin Rovaniemelle Olsénin rakennuttamaan Konttiseen.

Rovaniemestä metsätalouden suurkeskus

1800-luvun lopulla Rovaniemen metsissä heilui talvisin tuhansia miehiä. Vaikka suuret savotat siirtyivät 1900-luvun alussa vähitellen ylemmäksi Kemijärven, Sodankylän ja Kittilän kairoihin, Rovaniemi oli jo saavuttanut Peräpohjolan ja Lapin metsäkeskuksena aseman, jota mikään ei kyennyt horjuttamaan.

Kemiyhtiön lisäksi tänne oli sijoittunut jo metsähallitusta perustettaessa vuonna 1851 Rovaniemen hoitoalue, joka kuului Kemlin tarkastuspiiriin. Vuonna 1905 Hirvaalla aloitti toimintansa metsänvartijakoulu, joka pian muuttui metsätyönjohtajien kouluttavaksi metsäkouluksi ja aikanaan opistoksikin. Val-

tionmetsien hallintoa järjestettäessä muodostettiin vuonna 1923 Perä-Pohjolan piirikuntakonttori, joka sijoittui aikaisemman Kemlin sijasta Rovaniemelle, ja yksityismetsien hallintoa varten perustettiin 1929 Lapin metsänhoitolautakunta, jonka itseoikeutettu sijaintipaikka oli tietysti Rovaniemi. Näin metsätalous loi vahvan pohjan sille hallinnolle, joka myöhemmin vaikutti oleellisesti Rovaniemen kehitykseen. Kun Lapin metsätyömaitten huolto tapahtui Rovaniemen kautta ja jätkät kulkivat siellä menen tullen, syntyi pohja myös Rovaniemen markkinoille ja monipuolisille myymälöille.

Hugo Richard Sandberg oli suurikokoinen ja voimakasotteinen metsä- ja uittopäällikkö, joka pani jätkät kuriin ja puut kulkemaan, vedenjakajan taakakin konevoimalla. Hän vaikutti voimakkaasti myös Rovaniemen kehittymiseen

Kemijoen uitto

Metsäteollisuuden keskittyminen Kemijokisuulle aiheutti kuljetustarpeen voimakkaan lisääntymisen. Kärkytietä pitkin puu ei olisi kulkenut Kemiin asti, mutta Kemijoki sivuhaaroinen muodosti kaikkialle ulottuvan liikenneverkon, jossa veden virtaus oli tärkein energialähde. Kun jokivartisille – ja verottajallekin – tärkeä lohi nousi samaan aikaan jokea ylöspäin, tarvittiin suurenkin jokeen liikennesäännöt. Ensimmäiset antoi senaatti vuonna 1874 määrittellen uiton ajaksi kevättulvan ja syksyn, jolloin lohi oli jo asettumassa kutupaikoilleen. Mutta pian metsäteollisuuden arvo ajoi lohen edelle, ja sitä mukaa myös uittoaikaa jatkettiin, 1920-luvulla koko kesän mittaiseksi.

Vaikka vesi kuljetti tukit omalla voimallaan, niistä oli silti pidettävä huolta, jotta ne eivät ajautuneet rannoille tai ruuhkautuneet koskiin. Kemijoki oli Suomen suurin uittoväylä, jonka varressa touhusi kesäisin kiivaimpana uittoaikana 1200–1800 miestä. Kemijoen uiton suurin suma oli vuonna 1901 Petäjäskoskessa, johon ruuhkautui 300 000 tukkia. Tätä valtavaa kasaa purkamaan komensi Kemiyhtiön metsäpäällikkö, ”Lapin keisari”, Hugo Rikhard Sandberg 500 miestä. Kun suma laukesi, kolme miestä menehtyi sen sekaan.

Sen jälkeen kun viimeiset lautat huilasivat 1800- ja 1900-luvun vaihteessa, Kemijoella harjoitettiin vain irtouittoa. Se oli Kemijokivarren kulttuuriin keskeisesti

Metsätyömies, jätkä, on Rovaniemelle ollut niin leimallinen ja tärkeä, että hänen patsaansa on lähellä sitä paikkaa, mihin jätkät kesäisin uiton mukana tulivat juhannusta juhlimaan. Kalervo Kalion veistämän patsaan kustansi Kemiyhtiö.

kuulunut osa vuoteen 1991 asti, minkä jälkeen puu siirrettiin kokonaan pyörille.

Ensimmäinen ammattiyhdistys

Metsä- ja uiottoyhtiöt olivat mahtava voima. Tämä valta symboloitui Kemiyhtiön metsäpäällikkö Hugo Sandbergin hahmossa. Mutta yhtiölläkin oli vastavoimansa, sillä puu ei lähtenyt liikkeelle ilman sato- ja tukkityöläisiä. He järjestäytyivät huhtikuun 2. päivänä 1906. Pohjolan Tukkiyöläis-

ten Rengas ajoi jäsentensä etuja jo samana vuonna lakolla, johon osallistui lähes 3000 miestä. Jäseniä lienee ollut enimmillään yli tuhat, ennen kuin Rengas jo vuonna 1909 sulautui Suomen sahateollisuustyöväen liittoon. Rovaniemelle se ehti rakentaa oman toimitalon, kuuluisan Renkaan talon, Kemiyhtiön vastuksesta piittaamatta ja muutoin kaikkivoipaisen yhtiön kykenemättä estämään rakentamista.

Tukkilaisen elämää

Tukkimetsien ja uittojen miehet olivat lähtöisin joko Rovaniemen taloista tai kauempaa. Elämäntapa työmaalla oli kuitenkin sama.

Hakkuutöihin lähdettiin yleensä jänkien jäädyttyä marraskuussa työporukkoina, joihin kuului hevosmiehen lisäksi kaksi kaatomiestä. Hevosmies teki yhtiön kanssa sopimuksen puitten kaatamisesta ja ajamisesta uittoväylän varteen, ja hän maksoi kaatomiehille palkan ja hankki heille ruokatavarat.

Ensin metsään oli tehtävä asunto, jollaisena alkuvuosina toimi tavallisesti osittain maan sisään kaivettu metsäsauna. Ovensuunurkassa oli luonnonkivistä muurattu piisi ja peräseinällä makuulava, ritsi. Ruuan miehet valmistivat piisissä itse, kunnes 1900-luvun puolella alkoivat tuoda joskus mukanaan kakin. 1920-luvulla asuntojen rakennuttaminen yhtiön toimesta tuli lakisääteiseksi, ja samalla yhtiö alkoi palkata myös emännät.

Kaato- ja ajohommissa viivytettiin maaliskuun alulle, jolloin lumiolut kävivät työskentelylle liian hankaliksi. Usein savotat pyrittiin lopettamaan Rovaniemen talvimarkkinoihin mennessä. Metsätöitten alkuaikoina jätkillä ei ollut maaliskuuhuhtikuussa töitä, vaan he "luppoilivat" taloissa tai Rovaniemen kirkolla. Myöhemmin aloitettiin tänä aikana ns. rantajusteeraus eli uittoa odottamaan tuotujen tukkien katkomisen määrämittäiseksi.

Toukokuussa miehet kerääntyivät uudelleen metsiin valmistelemaan uiton aloittamista. Heti vesien auettua alkoi jokilavojen uitto, joka oli tärkeä saada tehdyksi tulvan aikana. Purouksessa miehet asustelivat nuotiotulen ääressä laavulla. Osa miehistä jatkoi uiton mukana Kemiin asti, kun taas talollisten pojat ja mökkiläiset jäivät monesti kesätöihin kotiin. Vuoteen 1920 asti uittosääntökin määräsi keskikesäksi kalastustauon.

Uitossa tehtiin vielä 1930-luvulla pitkää 12-tuntista työpäivää. Se alkoi aamulla kuudelta ja päättyi kahden ruokatunnin vuoksi vasta iltakahdek-

Kemijoki ja siihen laskevat sivujoet ja purot muodostivat oivallisen kuljetusväylästä, jossa vesi teki suurimman työn. Ruuhkien estämiseksi rannoille oli kuitenkin rakennettava ohjeita ja puitten uimista valvottava ja tarpeen vaatiessa purettava syntyvien ruuhkien alut. Tukkijätkät vahtipaikallaan hyvin laitetun puron äärellä 1920-luvun alulla.

Uitto oli leimallinen osa koko Kemijokivarren kesäelämää aina vuoteen 1991 asti, jolloin kaikki Lapin puu siirrettiin kumi- ja rautapyörille. Historian viimeistä jälkihäntää vedellään Ounasjoella kohti Lainasta.

Tukkien alkumatka kannon ääreltä uittopuron varteen tapahtui hevosvoimalla. Jotta näinkin suuret kuormat kuljivat, oli tielinjat suunniteltava myötämäkiä tai tasamaita noudattaviksi ja jalaksille vielä jäädytettävä liukkaat urat.

Metsätyöntekijöiden asumis- ja työolot olivat pitkään heikot. Savotan kämppä Ylä-Säynäjän työmaalla 1920-luvun alussa.

salta. Kiireisimpänä heinäntekoai- kana saattoivat kotinsa lähellä uittossa olevat silti vielä öisin tehdä mökin heinätkin.

Uiton päättymisen jälkeen oli taas luppoaika, joka meni usein taloissa viljan korjuussa ja kaukaisimpien jänkien heiniä keräilessä ja kampeita kunnostellessa, sillä marraskuussa oli taas oltava reet, työkalut ja eväät valmiina uuteen savottakauteen kymmenien tai jopa satojen kilometrien päässä kotaa.

Hakkurin työvälineenä oli aluksi pelkkä kirves, kunnes kaato vuoden 1896 tienoilla määrättiin tehtäväksi kahden miehen vedettävällä sahalla, justeerilla. Hakkurit eivät pitäneet muutoksesta. Pienempi, yhden miehen työnneltävä jännesaha eli pokasaha tuli käyttöön 1920-luvulla, ja justeeri jäi vain suurimpien runkojen kaato- ja katkaisuvälineeksi. Moottorisahat ja maatalustraktorit ilmentyivät metsiin 1950-luvulla ja syrjäyttivät käsisahauksen ja hevoset 1960-luvun alussa. Maatalustraktorien aika metsissä jäi kuitenkin lyhyeksi, sillä jo 1960-luvulla sinne tulivat metsätraktorit.

Metsäpään kuljetusten tehostamisen myötä voitiin luopua uittos- ta kaikkein pienimmillä latvavesilä. 1980-luvulla myös metsurista tuli uhanalainen laji, kun monitoi- mikoneet ottivat hoitaakseen kaikki puunjalostuksen metsä- pään tehtävät.